

การพัฒนาประเทศบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

นายสันติ บางอ้อ
อดีตรองเลขาธิการคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

“ความหลากหลายทางชีวภาพนับเป็นหัวใจส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดคือ ทำให้ทุกภาคส่วนของสังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข”



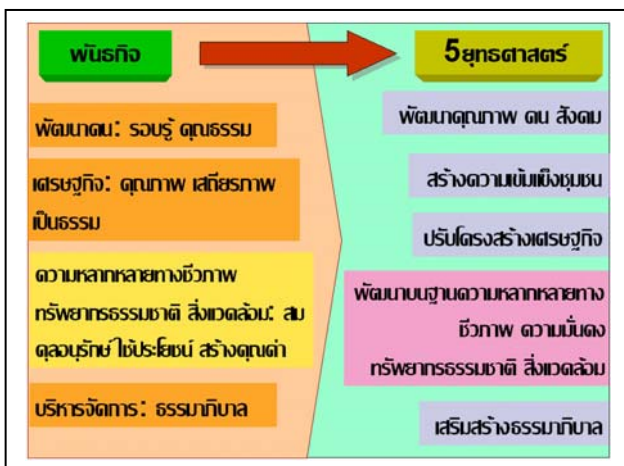
การพัฒนาประเทศบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 จะประกาศใช้หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ลงพระปรมาภิไธย แผนดังกล่าวใช้ระยะเวลา 5 ปี กำหนดยุทธศาสตร์ไว้ 5 ประการ ซึ่ง 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์ คือ การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ โดยส่วนตัวผมต้องยอมรับว่าสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อาจจะทำให้ความสำคัญในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพเข้าไปบ้าง

การบรรยายในวันนี้มีสาระสำคัญ 2 เรื่อง คือ แนวคิดการจัดทำยุทธศาสตร์ของการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity-based Development) และแนวทางการผลักดันให้ยุทธศาสตร์นี้เกิดผลในทางปฏิบัติ โดยอาศัยภาคส่วนต่างๆ หรือที่เรียกว่า “ภาคีการพัฒนา” ผลจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จะเห็นว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งด้านดีและด้านเสีย เพราะฉะนั้นในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ จึงได้มีการระดมความคิดจากทุกภาคส่วน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข (Green and Happiness Society) และได้ัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวคิดในการพัฒนา

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จะใช้ทุนในการพัฒนาประเทศ 3 ประการ คือ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในกระบวนการพัฒนาจะต้องดำเนินการให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการใช้ทุนทั้ง 3 ประการ ในอดีตประเทศไทยใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาเศรษฐกิจค่อนข้างมาก จนทำให้เกิดความไม่สมดุล แม้จะประสบความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจ แต่กลับมีปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมตามมาเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้จึงปรับสู่การพัฒนาที่เรียกว่า “การพัฒนาที่สมดุล” โดยมีพันธกิจสำคัญ 4 ประการ

พันธกิจประการแรก คือ พัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพพร้อมคุณธรรม และมีความรู้เท่าทันในเรื่องโลกาภิวัตน์ พันธกิจประการที่สอง คือ ทำให้เศรษฐกิจมี

คุณภาพ มีเสถียรภาพ และเป็นธรรม โดยให้คนส่วนใหญ่ในสังคมได้รับประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งที่ผ่านมาจะเห็นว่าการพัฒนาในอดีตมีคนกลุ่มหนึ่งได้รับประโยชน์แต่คนส่วนใหญ่ในสังคมยังไม่ได้รับประโยชน์ หรือที่เรียกว่า “รวยกระจุกจนกระจาย” พันธกิจประการที่สาม คือ ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งต้องสร้างฐานความมั่นคงของทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าสิ่งเหล่านี้ถูกทำลายก็จะเป็นการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเป็นทุนสำหรับการพัฒนาประเทศไปด้วย พันธกิจประการที่สี่ คือ พัฒนาประเทศในเรื่องธรรมาภิบาล (Good Governance) ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องทำให้การบริหารและการพัฒนาประเทศทั้งของภาครัฐและภาคส่วนอื่นๆ มีสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมาภิบาล”



แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มี 5 ยุทธศาสตร์ คือ การพัฒนาคุณภาพของคนและสังคม การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การพัฒนาฐานความหลากหลายทางชีวภาพและความ

มั่นคงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการสร้างธรรมาภิบาล โดยยุทธศาสตร์ในแผนดังกล่าวมีแนวคิดจากในช่วง 2-3 ปีที่แล้ว สภาพัฒน์ฯ ได้ดำเนินการจัดทำยุทธศาสตร์นี้ โดยพยายามจะใช้หลักการ “ต้องรู้เขารู้เรา” คือ ถ้ารู้ว่าสถานการณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาที่ผ่านมา มีจุดอ่อนก็ต้องพยายามแก้ไข และดูว่ามีจุดแข็งอะไรบ้างที่ต้องส่งเสริม โดย เริ่ม จาก การ ประ เมิ น สถาน การณ์ ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และดูว่าในอนาคตการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นมีบริบทอะไรบ้าง แล้วใช้โอกาสจากบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นมาพิจารณาแก้ไขจุดอ่อนและส่งเสริมจุดแข็งที่มีประจอบกับความเหมาะสมในบริบทของสังคมไทย ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หากพิจารณาเรื่องป่าไม้ จะเห็นว่าถ้าไม่มีป่า ความหลากหลายทางชีวภาพก็จะหมดไป ปัจจุบันพื้นที่ป่าของประเทศไทยลดลงอย่างมากถ้าเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นประเทศคู่แข่งในภูมิภาคเอเชียหรือแม้แต่ประเทศที่ด้อยกว่าก็กำลังจะพัฒนาแซงหน้าประเทศไทยไปอย่างรวดเร็ว จะเห็นว่าจุดเด่นของประเทศเหล่านั้น คือ มีพื้นที่ป่ามากกว่าประเทศไทย สาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าของประเทศไทยลดลงอย่างมาก เพราะในอดีตพื้นที่ป่าถูกใช้เป็นทุนทางด้านเศรษฐกิจค่อนข้างมาก และที่สำคัญพื้นที่ป่าเหล่านั้นถูกทำลายจนระบบนิเวศขาดความสมดุล ภายหลังมีการพยายามที่จะปลูกป่าทดแทนแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากป่าที่ปลูกขาดความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งเหล่านี้นับเป็นปัญหาสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของการพัฒนาประเทศในอนาคต

เรื่องดินและที่ดิน จะเห็นว่าปัจจุบันการปลูกพืชเศรษฐกิจมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรใช้ที่ดิน บัญเคมี และสารปราบศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้นด้วย ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยมีปัญหาเรื่องที่ดินถูกชะล้างพังทลายและดินเสื่อมโทรมเพิ่มมากขึ้นถึง 10 ล้านไร่ หรือโดยเฉลี่ย 1 ล้านไร่ต่อปี ในขณะที่เกิดปัญหาดินเสื่อมโทรม จำนวนประชากรและความต้องการใช้ที่ดินสำหรับเป็นพื้นที่ทำกินก็เพิ่มมากขึ้นด้วย จึงทำให้การถือ

ครองที่ดินโดยเฉลี่ยต่อครอบครัวลดลง จากที่เคยมีเฉลี่ยครอบครัวละ 21 ไร่ ในปี พ.ศ. 2536 ปัจจุบันเหลือเพียง 19.3 ไร่ และในอนาคตถ้าเรายังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ ก็จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้เช่นกัน



ส่วนเรื่องของน้ำ ประเทศไทยมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำ 3 อย่าง คือ น้ำท่วม น้ำแล้ง และน้ำเสีย โดยเฉพาะปัญหาน้ำท่วมซึ่งตอนนี้กำลังเป็นปัญหาหลักทำให้ปัญหาภาวะขาดแคลนน้ำและปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมหายไปชั่วคราว นอกจากนี้ปัญหาความต้องการน้ำมีมากขึ้น ซึ่งมีมากกว่าปริมาณน้ำที่สามารถกักเก็บได้ ปัญหาเหล่านี้เกิดเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและพื้นที่ป่าไม้ รวมทั้งการชะล้างพังทลายของดินในประเทศไทย โดยสาเหตุหลักเกิดจากมนุษย์ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม และการสร้างถนนตัดถนนน้ำก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของปัญหาน้ำท่วม ส่วนปัญหาคุณภาพน้ำเป็นผลจากการเติบโตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งปัญหานี้พบทั้งในแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง แม่น้ำท่าจีนตอนล่าง ลำตะคองตอนล่างหรือแม้แต่ในทะเลสาบสงขลา นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีแนวโน้มการสูญเสียพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตสูงขึ้น ทั้งพืชและสัตว์ ซึ่งถ้าทรัพยากรเหล่านี้ถูกทำลายไปจนหมดจะส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพหมดไปด้วย ปัจจุบันมีสัตว์ใกล้สูญพันธุ์ประมาณ 586 ชนิด นอกจากนี้ยังมีภัยคุกคามจากต่างชาติอีกหลายเรื่อง เช่น เรื่องการแย่งชิงจิตสิทธิบัตรการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ

ส่วนเรื่องของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทะเล จะเห็นได้ชัดเจนว่าที่จังหวัดกระบี่ยังสามารถรักษาป่าชายเลนให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้ได้ค่อนข้างมาก แต่ถ้ามองภาพรวมของประเทศจะพบว่าป่าชายเลนลดลงเพราะจากที่ประเทศไทยเคยมีป่าชายเลนมากถึง 2 ล้านไร่ ลดลงเหลือเพียง 1.2 ล้านไร่ เมื่อ 34 ปีที่แล้ว แต่ในขณะนี้มีการปลูกป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งคาดว่าปัจจุบันทั้งประเทศมีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 1.5 ล้านไร่ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนนับเป็นจุดกำเนิดของสิ่งมีชีวิตและความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชายเลนและนำมาซึ่งความมั่งคั่งและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งทะเลและทรัพยากรทางทะเล หากป่าชายเลนถูกทำลายจนหมดไปก็จะส่งผลทำให้อัตราการจับสัตว์น้ำในอ่าวไทยลดลงด้วย

ส่วนเรื่องของแร่และพลังงาน มนุษย์ได้ทำลายธรรมชาติ โดยการขุดแร่ต่างๆ มาใช้ แต่ไม่มีการอนุรักษ์และมักใช้มากกว่าที่ควรจะใช้ ซึ่งเมื่อใช้หมดในอนาคตก็จะมีพื้นที่ทางทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เหลือไว้ให้ลูกหลาน เพราะทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น แร่และน้ำมัน เมื่อใช้หมดแล้วจะไม่สามารถฟื้นคืนมาทดแทนได้ แต่ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างถ้าหยุดใช้ชั่วคราวก็อาจจะฟื้นคืนมาได้ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวไทยถ้าหยุดจับสัตว์น้ำในอ่าวไทยหรือชายฝั่งทะเลชั่วคราวความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรก็จะฟื้นคืนมา

เรื่องคุณภาพสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีการผลิตขยะประมาณ 14 ล้านตันต่อปี ทุกคนและทุกครอบครัวมีการผลิตขยะทุกวัน นอกจากนี้ยังมีขยะอันตรายซึ่งยังไม่มีวิธีการจัดการอีกประมาณ 8 แสนตัน มีขยะที่สามารถนำกลับมาผลิตเพื่อใช้ใหม่ได้เพียงเล็กน้อยประมาณร้อยละ 22 ส่วนที่เหลือนั้น ล้วนเป็นขยะที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องของคุณภาพอากาศซึ่งเกิดจากฝุ่นละอองขนาดเล็ก และปัญหาเสียงดังเกินมาตรฐานที่มักเกิดในเขตเมืองหลัก เช่น บริเวณสนามบินสุวรรณภูมิ โดยขณะนี้ชุมชนที่อยู่โดยรอบต้องพบกับปัญหาเสียงดังเกินมาตรฐาน ซึ่งเป็นปัญหาที่มาพร้อมกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและการ

พัฒนาทางด้านคมนาคม เราต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงจะนำมาซึ่ง 2 อย่าง คือ โอกาสและภัยคุกคาม การพัฒนาที่เช่นเดียวกันจะนำมาทั้งโอกาสและภัยคุกคามจากกระแสโลกาภิวัตน์

ขณะนี้ทั้งโลกจะมีการรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Area : F.T.A) เพื่อให้เศรษฐกิจของทั้งโลกเป็นเศรษฐกิจที่ไร้พรมแดน ซึ่งจะส่งผลให้เงินลงทุนไหลเข้าออกได้อย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ และจะนำมาซึ่งผลทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ผลที่เป็นประโยชน์ เช่น จะทำให้มีตลาดขายสินค้ากว้างขึ้น ถ้าเราทำการค้าจะสามารถขายสินค้าให้กับประเทศอื่นได้ซึ่งกำลังเติบโตทางเศรษฐกิจ และเป็นโอกาสที่ประเทศไทยจะได้ผลิตสินค้าและบริการไปขายในตลาดที่กว้างขึ้น รวมทั้งเป็นโอกาสประชาสัมพันธ์สินค้าซึ่งผลิตจากความรู้ วัฒนธรรม และวิถีคิดแบบไทย

บางครั้งการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจก็อาจทำให้เกิดผลในทางลบ เพราะเมื่อการค้าขยายตัวย่อมมีการแข่งขัน มีการใช้ทรัพยากรมากขึ้น และอาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งหรือการแย่งชิงทรัพยากร รวมทั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาการคุกคามทรัพยากรของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น การใช้ที่ดินของลาวและกัมพูชาปลูกถั่วเหลืองและอ้อยเพื่อขยายเศรษฐกิจของอีกประเทศหนึ่ง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นภัยคุกคาม และเมื่อมีการใช้ทรัพยากรมากขึ้นความสามารถในการฟื้นตัวของทรัพยากรก็จะลดน้อยลง จะเห็นว่าการแข่งขันโดยเสรีเป็นการเปิดโอกาสของการลงทุน หากเราไม่เข้าใจหรือรู้ไม่เท่าทัน อาจเป็นการเปิดช่องทางให้อุตสาหกรรมสกปรกทั้งหลายเข้ามาในประเทศไทย แม้ว่าจะมีระบบการดูแลสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่เมืองไทยมีปัญหาสำคัญ คือ การบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มงวดเท่าที่ควร แม้จะมีกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดในโลก แต่ก็มีการบังคับใช้กฎหมายที่แย่มากที่สุดในโลกเช่นกัน

เทคโนโลยีบางอย่างเป็นเทคโนโลยีที่ดี ถ้ารู้จักนำมาใช้ประโยชน์จะก่อให้เกิดการลดมลพิษและลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เทคโนโลยีชีวภาพที่ใช้ในการพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบ

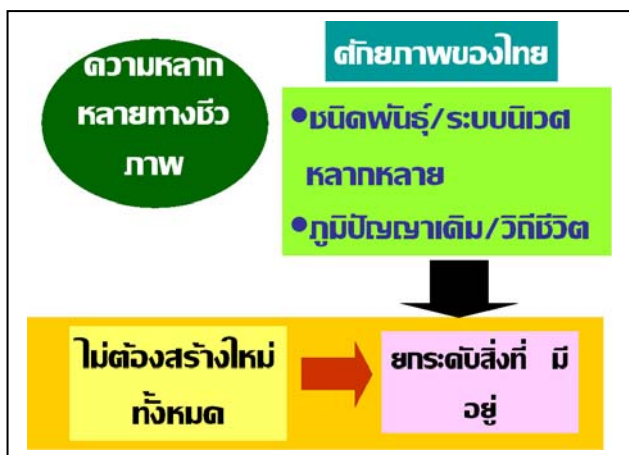
สารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System : GIS) ที่ช่วยในการจัดการที่ดิน ป่าไม้ และน้ำ เป็นต้น ซึ่งหากนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผนวกกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็จะช่วยเพิ่มมูลค่าและคุณค่ามากขึ้น แต่ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีก็จะมีขยะเทคโนโลยีตามมา เช่น ขยะคอมพิวเตอร์ และขยะจากสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น และหากเราไม่รู้เท่าทันเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้ก็อาจจะกลายเป็นภัยคุกคาม เช่น เมื่อนำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น บางครั้งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอาจเกิดเฉพาะกับบุคคลภายนอก แต่คนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญากลับไม่ได้รับประโยชน์ ฉะนั้นต้องระมัดระวังเรื่องการจัดการผลประโยชน์เหล่านี้ซึ่งต้องมีการจัดการอย่างเป็นธรรม

ในอนาคตมีแนวโน้มว่าทั้งโลกและในประเทศไทยสังคมจะเปลี่ยนเป็นสังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) คือ ผู้สูงอายุจะมีจำนวนมากขึ้น นับเป็นโอกาสที่จะผลิตสินค้าและบริการด้านสุขภาพ รวมทั้งด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังสามารถนำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตอาหาร ผลิตยา และใช้ในการแพทย์พื้นบ้านเพื่อให้บริการให้แก่ผู้สูงอายุ ปัจจุบันจะเห็นว่สังคมเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้น และนำมาซึ่งมลพิษ ขยะ รวมทั้งความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม อีกทั้งอาจจะนำมาซึ่งการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท เช่น เรื่องทรัพยากรน้ำ สังคมชนบทต้องการน้ำเพื่อการเกษตร แต่สังคมเมืองต้องการน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค หากไม่มีการบริหารจัดการที่ดีในอนาคตสังคมไทยต้องเผชิญกับปัญหาเหล่านี้อย่างแน่นอน

ขณะนี้ประเทศไทยมีพันธกรณีหลายเรื่องที่ได้ลงนามในสัญญาต่าง ๆ กับต่างชาติ ซึ่งบางเรื่องไม่รู้เท่าทันต่างชาติ แต่บางกรณีก็เป็นข้อดีที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการป้องกันและดูแลความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรของประเทศ ปัจจุบันเกิดปัญหาที่เรียกว่า “ภาวะโลกร้อน” ส่งผลให้อุณหภูมิโลกเพิ่มขึ้น น้ำแข็งที่ขั้วโลกละลายมากขึ้น เกิดการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตและเกิดภัยแล้งมากขึ้น รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วมมากขึ้นด้วย แต่ผลผลิต

ทางการเกษตรกลับลดลง สิ่งเหล่านี้ คือ การเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในอนาคตข้างหน้า และในอนาคตโลกใบนี้จะเป็นโลกใบเดียวกันมากขึ้น คือ จะมีการเคลื่อนย้ายคนอย่างเสรี เพราะมีข้อตกลงในเรื่องของแรงงานเสรี ซึ่งจะก่อให้เกิดภัยคุกคามตามมา เช่น เกิดโรคชนิดใหม่ เกิดโรคติดต่อ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่คาดคิดไว้ในบริบทของการเปลี่ยนแปลง

ยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 สภาพัฒน์ฯ มีแนวคิดจาก “ต้องรู้เขา รู้เรา” โดยเริ่มต้นมีการพิจารณาจาก 3 ทางเลือก คือ ทางเลือกที่ 1. มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นทางเลือกที่มีมานานถึง 40 ปี และได้รับบทเรียนว่าถ้าสังคมเลือกโดยไม่ระมัดระวัง การดูแลแก้ไขเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ตามมาจะต้องใช้ทุนอย่างมหาศาลซึ่งมากกว่าผลประโยชน์ที่ได้รับ ทางเลือกที่ 2. ต้องทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติกับการอนุรักษ์ ซึ่งตรงนี้คือความยั่งยืนและเป็นวิธีการที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทั้งระดับชาติ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ทางเลือกที่ 3. ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นหลักซึ่งหลายประเทศที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเลือกใช้ทางเลือกนี้



ประเทศไทยเห็นว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 น่าจะใช้ทางเลือกที่ 2 ซึ่งเป็นทางสายกลาง คือ การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์ ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ที่จะทำให้ทุกคนในสังคมได้รับประโยชน์ และเป็นทุนเสริมสร้างให้ประเทศอยู่เย็นเป็นสุข

เพราะหากอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพได้แล้ว ปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำเสีย ดินเสื่อมโทรม และปัญหาป่าขาดความหลากหลายชีวภาพก็จะหมดไป เพราะฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติเอาไว้ เพื่อคงสภาพของความหลากหลายทางชีวภาพต่อไป ในความเห็นของสภาพัฒน์ฯ ความหลากหลายทางชีวภาพ คือ สิ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ทุกระดับ เช่น แต่ละคนสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพและสร้างรายได้ ชุมชนก็มีภูมิปัญญาในการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ประเทศก็ใช้ประโยชน์ในการสร้างฐานการพัฒนาเพื่อผลิตสินค้าและบริการที่จะสามารถแข่งขันกับต่างประเทศ

ความหลากหลายทางชีวภาพมีความเชื่อมโยงกับทุนสำหรับการพัฒนาประเทศทั้ง 3 ประการ ซึ่งประกอบด้วย ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า ฯลฯ คือทุนทางธรรมชาติ เมื่อนำทั้งสองอย่างมาใช้ประโยชน์จะก่อให้เกิดทุนทางเศรษฐกิจ ที่สามารถเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ รวมทั้งสามารถสร้างห่วงโซ่ในการผลิตและการพัฒนา นอกจากนี้ความหลากหลายทางชีวภาพยังสามารถนำมาสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าได้โดยใช้เทคโนโลยีชีวภาพ ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นก็สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้โดยใช้ประโยชน์ในเรื่องของการให้บริการด้านสุขภาพหรือเป็นอาหาร เป็นต้น

จุดแข็งของประเทศไทย คือ แม้จะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่ก็มีการอนุรักษ์ คือ มีการฟื้นฟูป่า และมีการคุ้มครองระบบนิเวศ เป็นต้น ซึ่งเป็นศักยภาพและเป็นจุดแข็งที่สำคัญในการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเราไม่ต้องสร้างมุมใหม่เพียงแต่เน้นการยกระดับในการใช้ประโยชน์ ซึ่งหากพิจารณาจากอุปสงค์และอุปทาน ในแง่ของอุปทานจะเห็นว่าประเทศไทยมีเครือข่ายรัฐวิสาหกิจสมุนไพรมากกว่า 2,500 แห่ง ซึ่งมากกว่าร้อยละ 80 ของตัวยาที่ผลิต ได้มาจากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผลผลิตส่วนใหญ่เป็นสมุนไพร

พื้นบ้าน และมีตลาดที่เรียกว่าตลาดผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ในระดับโลกที่สร้างมีมูลค่ามากกว่าสี่แสนล้านบาท มีตลาดเครื่องเทศและสมุนไพรซึ่งมีมูลค่ากว่าสี่หมื่นแปดพันล้านบาท หากพิจารณาแล้วถือว่าประเทศไทยมีความพร้อมที่จะพัฒนาตรงจุดนี้ ผมเรียกการพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพตรงนี้ว่า “วงจรกิจกรรมเสริมสร้างทุนของการพัฒนาที่ยั่งยืน”



การพัฒนาความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ความรู้แบบนี้เรียกว่า “นวัตกรรม” ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะผลิตสินค้าและบริการ ที่จะกลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดมีมูลค่าเพิ่มและเกิดรายได้ หากสามารถกระจายผลประโยชน์และความรู้ให้กับสังคม สิ่งเหล่านี้ก็จะกลายเป็นทุนทางสังคม ซึ่งถ้าทุนทางสังคมดี คนในสังคมก็จะสามารถจัดการโดยตัวเองได้ เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะมีอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นควรสร้างความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์อันนี้ไว้ให้ได้ ผมเรียกว่า “การเสริมสร้างทุนในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน” ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกื้อกูลกันและอำนวยประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นี้ มีทิศทางที่สำคัญ คือ ต้องเริ่มต้นจากจุดแข็งหรือศักยภาพที่มีอยู่แล้วโดยดูจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม เช่น กิจกรรมการรักษาสุขภาพและอาหารสุขภาพ เป็นต้น โดยต้องคำนึงถึงมาตรฐานและความปลอดภัยเป็นหลัก

จะเห็นว่าสินค้าสำหรับอนาคตที่ประเทศไทยจะเป็นผู้ผลิตมีหลากหลาย เช่น สมุนไพร อาหาร แพทย์แผนไทย การแปรรูปอาหาร นวดไทย และสปา เป็นต้น ปัจจุบันนวดไทยธรรมดาราคาชั่วโมงละ 300 บาท แต่ถ้าใส่สปาหรือสมุนไพรไทยจะกลายเป็นชั่วโมงละ 3,000 บาท ตรงนี้เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย และในอนาคตถ้าเรามีเทคโนโลยีระดับสูงที่สามารถผลิตยาได้ ประเทศไทยก็จะกลายเป็นแหล่งผลิตยาที่สามารถรักษาโรคได้มากยิ่งขึ้น ถ้าให้ความสำคัญโดยการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้ คือ ภาพที่แสดงให้เห็นถึงโอกาสและความเป็นไปได้ในการพัฒนา

การกำหนดแนวทางการพัฒนาต้องพิจารณา 3 อย่าง คือ ต้องรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ, ต้องดูแลไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเพราะจะเป็นการคุกคามเรื่องความอุดมสมบูรณ์, ต้องป้องกันเพื่อนำความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่แล้วไปใช้ประโยชน์ได้ และแนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์นี้มี 3 ประการ คือ ต้องช่วยกันรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ ต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและควบคุมมลพิษเพราะทั้งสองอย่างนี้จะส่งผลทำลายทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และต้องพัฒนาคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

จะเห็นว่าทิศทางของการวิจัยสำหรับนักวิจัย คือ ต้องเน้นการวิจัยต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ในการสร้างคุณค่าและมูลค่ามากขึ้น ส่วนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกภาคส่วนจะต้องช่วยกันขับเคลื่อนในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยใช้วิธีการทำงานแบบบูรณาการภาครัฐต้องมีแนวทางในการขับเคลื่อนและกระจายอำนาจในการดูแลทรัพยากรให้ภาคส่วนอื่นๆ รวมทั้งต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะประชาชนและคนที่อยู่ใกล้ทรัพยากรธรรมชาติ และต้องให้ความสำคัญเรื่องการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี ส่งเสริมการผลิตผลิตภัณฑ์เขียว (Green Products) หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้มีอยู่

แล้วแต่มีราคาสูงทำให้ประชาชนไม่นิยมใช้ หน้าที่ของรัฐคือ ทำให้การผลิตสินค้าเหล่านี้มีราคาถูกลง เมื่อก่อนมีการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยส่งเสริมการลงทุน ลดภาษี จนทำให้มีการผลิตสินค้าประเภทรถยนต์เป็นจำนวนมาก และส่งผลทำให้เกิดมลพิษมากมาย เพราะฉะนั้นภาครัฐก็ควรต้องกลับมาใช้มาตรการเช่นนี้ส่งเสริมให้มี Green Products มากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชน

การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกฝ่ายต้องช่วยกันผลักดัน โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดในการทำงานและพัฒนา โดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน และต้องอยู่บนเงื่อนไข 3 อย่าง คือ ความรอบรู้ คุณธรรม และความซื่อสัตย์ การพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพต้องค่อยเป็นค่อยไปเพราะต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคมให้กับคนที่อยู่ใกล้ขีดความหลากหลายทางชีวภาพหรือคนที่อยู่ในท้องถิ่นเสียก่อน โครงการ BRT ก็ได้สร้างภูมิคุ้มกันมานานถึง 10 ปี คือ สร้างองค์ความรู้ ซึ่งหากมีการนำองค์ความรู้เหล่านี้ไปขยายโอกาสทางเศรษฐกิจก็ต้องใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงและทำอย่างมีเหตุมีผลยกระดับการใช้ประโยชน์อย่างรอบคอบ และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ตรงนี้เป็นการพัฒนาอย่างระมัดระวังภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เพราะฉะนั้นในการขับเคลื่อนการวิจัยและพัฒนา ซึ่งรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ฐานข้อมูล บุคลากร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดการปกป้อง พื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน สิ่งสำคัญที่ผมอยากให้มีการทำวิจัยและพัฒนาอย่างทุ่มเท คือ เรื่องสมุนไพร ยาไทย การแพทย์แผนไทย อาหารและความปลอดภัย รวมทั้งเกษตรอินทรีย์หรือการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งผมมองว่าสิ่งเหล่านี้คือ หัวใจของความสำเร็จ เพราะฉะนั้นการสร้างองค์ความรู้และภูมิคุ้มกันต้องพัฒนาระบบฐานข้อมูลในระดับชุมชน ระดับจังหวัด และระดับประเทศ ให้เห็นว่าประเทศไทยมีทรัพยากรอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน รวมทั้งมีการส่งเสริม

วิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับงานทางด้านวิทยาศาสตร์

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพและมรดกความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก เช่น การค้นพบทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำไปพัฒนาเป็นยาได้ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องมีการวิจัยต่อยอดเพื่อให้เกิดคุณค่าและเพิ่มมูลค่า แต่สิ่งที่ควรระวัง คือ การคุกคามเรื่องผลประโยชน์จากคนข้างนอกหรือต่างชาติ ดังจะเห็นว่ามีการนำภูมิปัญญาไทยและทรัพยากรไทยไปจดลิขสิทธิ์เป็นของต่างชาติ เพราะฉะนั้นเราต้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติโดยการสร้างภูมิคุ้มกันควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟู รวมทั้งให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เป็นพันธุกรรมท้องถิ่นด้วย เช่น พันธุ์ข้าวท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อจะทำความหลากหลายทางชีวภาพเป็นประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน เพราะถ้าชุมชนอยู่ได้ด้วยทรัพยากรเหล่านี้ ชุมชนจะมีเศรษฐกิจที่ไม่ต้องพึ่งพาอุตสาหกรรม ไม่ต้องพึ่งภายนอกอยู่ได้ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนเรื่องการสร้างนวัตกรรม การผลิตอาหาร ผลิตยา สร้างความปลอดภัย และการรวมกลุ่มเครือข่าย สิ่งสำคัญ คือ ต้องช่วยกันสร้างค่านิยมให้สังคมเห็นความสำคัญในเรื่องเหล่านี้ นี่คือนโยบายของภาคีการพัฒนาที่เขียนไว้ในแผนพัฒนาประเทศว่าภาครัฐจะดำเนินการ 3 อย่าง คือ 1.กระจายอำนาจ 2.ส่งเสริมและจูงใจให้ภาคเอกชนมีจริยธรรมและมีความรับผิดชอบ 3.ส่งเสริมเรื่องคุณค่าทางความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งภาคเอกชนยังให้ความสนใจและยังส่งเสริมน้อย ดังนั้น ภาคประชาสังคมต้องสร้างเครือข่ายถ่ายทอดและยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนภาครัฐในการนำไปเจรจาต่อรองกับต่างประเทศ และสถาบันอื่นๆ เช่น ต้องรวบรวมข้อมูล สร้างองค์ความรู้ สร้างความตื่นตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาต่างๆ จะต้องเป็นพี่เลี้ยงในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น ■